

УДК 332.1:711.4(15)

Матвійчук Т. О., к.е.н., ст. викладач

Луцький національний технічний університет

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПІДСИСТЕМ

Дієвий механізм управління розвитком міста залежить, в першу чергу, від концептуальних підходів до розробки стратегічного плану його просторового розвитку. У запропонованій статті, стратегія просторового розвитку міста представлена як довгостроковий план реалізації перспективних напрямів просторового розвитку кожної із просторових підсистем (житлової, центрально-офісної, промислово-виробничої, транспортної та ландшафтно-рекреаційної), а також міста в цілому. Ми пропонуємо такі стратегії просторового розвитку міських підсистем: стратегія ущільнення, горизонтальної позиції, вертикальної позиції, стратегія підземних резервів та стратегія комбінування.

Ключові слова: простір міста, стратегічний план, просторові підсистеми, концепція управління, просторовий розвиток міста.

Matviichuk T.

THE STRATEGIC PLANNING OF THE CITY SUBSYSTEM SPACE DEVELOPMENT

The effective mechanism of the city space development management depends, first of all, on conceptual approaches to the designing of the strategic plan of its space development. In this article, the strategy of the city space development is submitted as a long-term plan for realization of promising lines of space development of every space subsystem (residential, central office, industrial, transport, and landscape-recreational), as well as of the whole city. We propose the following strategies of the city subsystems development: the compaction strategy, of horizontal coordination, of vertical coordination, the strategy of the underground space, and the combination strategy.

The city space development strategy should consist of: the purpose and goals foundation, as well as, the list of means aimed at the realization of the predetermined purpose: 1) the compaction strategy, which is characteristic for the policy of city executive power in the cities with leading economic, political, financial, culture-historical grounds in the world. In this case, the local self-government bodies resort to the estimation of the space organization of these cities. In the event of identifying the possibility of compaction for the objects, the space development is taking place in accordance with the compaction strategy; 2) the strategy of horizontal coordination is the most popular variant for the planning of the city space development. Depending on the intensity of the city space development, the strategy of the horizontal coordination is implemented by the cities with the traditional space development. The characteristic

features of the said strategy expressed in the regulations concerning the city space development by means of increasing its territory on account of its suburban areas, as well as, the areas of near-by villages, are, to some extent, indicated in general plans of the development of many cities; 3) the strategy of vertical coordination. It is implemented by the cities with slow space development. Upon emergence of the urgent necessity of the city area expansion (due to the rapid increase of the number of population, for instance), and taking into consideration the lack of possibilities for the implementation of the horizontal coordination strategy and the compaction of the space development strategy, it is reasonable to use the strategy of the vertical coordination; 4) the strategy of the underground space is implemented in case of lack of the possibility for the territory expansion, compaction or use of the vertical coordination of the city space development. Moreover, the realization of the strategy of underground space presupposes the consideration of many factors; 5) the combination strategy is distinctive of the cities with the dynamic space development. In accordance with the policy of the city executive bodies, aimed at the implementation of the combination strategy, the city space should have the gradual development and depend on the development level of certain combination groups of space subsystems.

Thus, the strategy of city space development must become the compulsory document which will be used for the development of city systems. It is selected individually for every studying agglomeration and its choice depends on the results of modern space analysis and the available space reserves of the researched city.

Key words: city space, strategic plan, space subsystems, management concept, city space development.

Матвийчук Т. А.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ГОРОДСКИХ ПОДСИСТЕМ

Действующий механизм управления развитием города зависит, в первую очередь, от концептуальных подходов к разработке стратегического плана его пространственного развития. В предлагаемой статье, стратегия пространственного развития города представлена как долгосрочный план реализации перспективных направлений пространственного развития каждой из пространственных подсистем (жилой, центрально-офисной, промышленно-производственной, транспортной и ландшафтно-рекреационной), а также города в целом. Мы предлагаем такие стратегии пространственного развития городских подсистем: стратегия уплотнения, горизонтальной позиции, вертикальной позиции, стратегия подземных резервов и стратегия комбинирования.

Ключевые слова: пространство города, стратегический план, пространственные подсистемы, концепция управления, пространственное развитие города.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. З метою впровадження дієвого механізму управління просторовим розвитком міста необхідно визначити концептуальні підходи до розробки стратегічного плану його розвитку.

Механізм реалізації стратегії повинен передбачати розробку стратегічного плану просторового розвитку міста, а також визначати цілі, мету і терміни його виконання. Реалізація стратегії передбачає оптимальне використання наявних фінансових і економічних ресурсів, достатнє політичне, правове та організаційне забезпечення. Під час формування та реалізації стратегії просторового розвитку міста необхідно враховувати зростаючу динаміку чисельності міського населення та територіальну обмеженість простору міста.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Місто як об'єкт формування просторового середовища досліджується в багатьох наукових працях, однак не вивчається комплексно. Наприклад, М. Габрель у своїй роботі займався розробкою методологічних основ просторової організації містобудівних систем, тому, відповідно, і запропонував стратегію цілеспрямованого розвитку містобудівних систем [1]. М. Губіна досліджувала основи містобудівного менеджменту та моніторингу [2]. В даному випадку, стратегія не розглядається як план розвитку, а як певний механізм управління містом. Просторове планування вивчали Р. Федан, Е. Малісевич, архітектурне планування та забудову міст у своїх працях досліджували Б. Посацький, В. Варезкін, Л. Шубіна [3, 5]. Стратегічні розробки даних авторів формуються як певні механізми архітектурно-будівельного, планово-проектного напрямків.

Колобок О. А., Макаричев А. С. зазначають: „сучасна проблема нашого часу є не матеріальною, а просторовою. Це проблема масштабів, пропорцій та розмірів” [4].

Звідси слідує, що ціль статті полягає в тому, що основою у стратегічних розробках є пошук ефективних масштабів, досягнення оптимальних пропорцій, визначення раціональних розмірів, як

певних територій, так і окремих об'єктів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На нашу думку, стратегія просторового розвитку міста – це довгостроковий план реалізації перспективних напрямів просторового розвитку кожної із просторових підсистем, а також міста в цілому.

Ми вважаємо, що стратегія просторового розвитку міста може формуватись у вигляді самостійного документа, або стати частиною генерального плану розвитку міста.

Формування стратегії як самостійного документа повинно реалізовуватися у випадку, якщо генплан розвитку міста є перенасиченим плановими розробками першочергового значення, що призводить до втрати значимості стратегії просторового розвитку міста. Крім того, ми вважаємо за доцільне формувати самостійну стратегію просторового розвитку міста у випадку, якщо місто належить до групи найкрупніших міст країни, у випадку першочергової потреби органів місцевого самоврядування в архітектурно-будівельній реорганізації простору міста. Тобто, самостійний документ – стратегія просторового розвитку міста – повинен формуватись за наявності інтенсивно зростаючої чисельності міського населення, росту потреби у збільшенні площі міста, реорганізації міського простору, і при цьому з урахуванням обмежених можливостей міського простору.

У всіх інших випадках, стратегію просторового розвитку міста доцільно формувати як окремий розділ генерального плану розвитку міста.

У стратегії просторового розвитку міста повинно передбачатись виконання ряду вимог:

- врахування природно-кліматичних чинників, які здійснюють вплив на простір міста, а також географічного розташування міста,
- врахування впливу всіх водних та лісових ресурсів (морів, озер, річок, ставків), розміщених на території міста,
- формування компактно розташованих (в просторі та на території міста) і раціонально організованих просторових підсистем міста,

- районування та утворення житлових масивів (житлова ПП) із дотриманням максимальної раціональності розселення в місті, формування житлових районів та мікрорайонів із врахуванням загальноприйнятих норм і нормативів та зважаючи на густину і щільність населення,

- забезпечення організації промислово-виробничої просторової підсистеми (зобов'язати керівництво підприємств використовувати можливі засоби для захисту навколишнього середовища, або розміщення шкідливого виробництва за межі міста) таким чином, щоб жителям міста був гарантований захист від екологічного забруднення, викидів, випромінювань та інше,

- організація єдиної цілісної рекреаційної системи міста, озелення міста, врахування потреб населення та передбачення зон відпочинку, закладів сфери обслуговування,

- формування транспортної системи, забезпечення достатньої кількості та різних видів громадського транспорту,

- врахування рівномірності розміщення по території міста центрів обслуговування населення та їх рівнодоступність для всіх мешканців міста,

- раціональне та комплексне розпланування та використання підземного простору.

З метою виконання вимог, а також для визначення черговості етапів реалізації стратегії, необхідно розробити план послідовності реалізації стратегії просторового розвитку міста. Запропоновані нами етапи формування та реалізації стратегії просторового розвитку міста, представлені на рис. 1.

Відповідно до запропонованих етапів стратегічного планування, а також реалізації стратегії просторового розвитку міста:

1) здійснюється аналіз та оцінка просторового розвитку міста, проведення комплексного аналізу всіх просторових підсистем міста за допомогою оцінки їх об'єктів, а також існуючих зв'язків між ними, визначення інтегрального показника оцінки просторового розвитку міста в цілому;

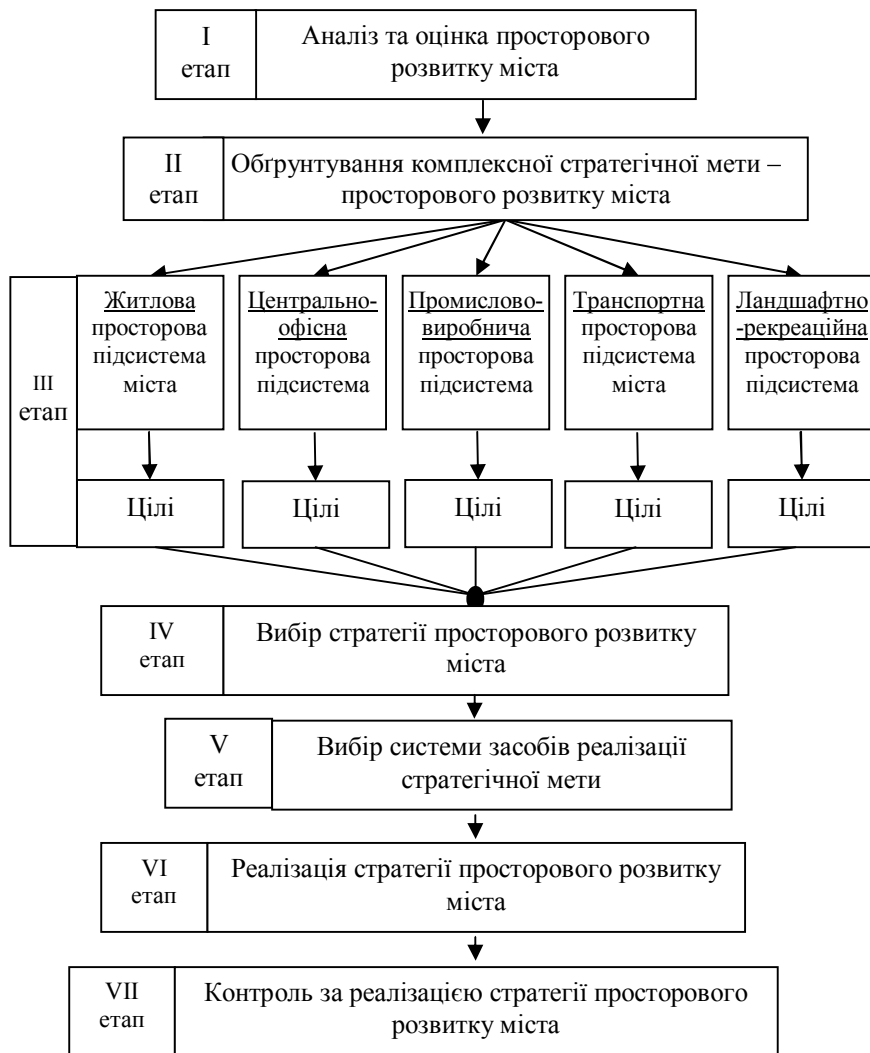

Рис.1. Етапи формування та реалізації стратегії просторового розвитку міста

2) обґрунтовується стратегічна мета просторового розвитку міста в цілому.

Засобами реалізації стратегічної мети є: плани просторового розвитку (соціально-економічний план розвитку міста, Генеральний план міста), фінансові гранти (або ж певні державні цільові субсидії, дотації чи субвенції) для просторового розвитку, юридично-правове та законодавче оформлення розробленої стратегії, а також наявність не використаного повітряного простору та підземного середовища (новітньо-інноваційний засіб просторового розвитку міста) [5];

3) обґрунтування цілей просторового розвитку для кожної із просторових підсистем: досягнення максимальної ефективності та раціональності в організації та компактному розміщенні підсистем в просторі міста;

4) вибір стратегії просторового розвитку міста. Стратегія залежить від поставлених цілей, мети, а також засобів їх досягнення;

5) вибір системи засобів реалізації стратегічної мети. Під системою засобів ми розуміємо: вибір типу політики органів місцевого самоврядування для просторового розвитку міста, розробку системи заходів (проекти, програми, рекомендації);

6) організація та забезпечення реалізації стратегії просторового розвитку міста. Передбачає забезпечення наявності всіх необхідних засобів (фінансових, економічних, політичних, організаційних, правових) для виконання поставленого плану;

7) проведення комплексного контролю за реалізацією стратегії просторового розвитку міста. На даному етапі також робляться висновки стосовно рівня реалізації вибраної стратегії. У випадку незадовільної оцінки стратегії, процес вибору нової, розпочинається із розгляду цілей просторового розвитку кожної з підсистем, а також обґрунтування комплексної стратегічної мети просторового розвитку міста.

Отже, з огляду на запропоновані стадії (етапи) розробки та реалізації стратегії просторового розвитку міста, а також зважаючи на поставлені до неї вимоги, стратегія просторового розвитку міста

повинна містити: обґрунтування мети, цілей, а також перелік засобів, спрямованих на реалізацію визначеної мети

1. Стратегія ущільнення, характерна для політики, яку провадить міська виконавча влада в містах із лідируючими економічними, політичними, фінансовими, культурно-історичними позиціями в світі. В даному випадку органи місцевого самоврядування вдаються до оцінки раціональності просторової організації цих міст. У випадку виявлення потенційної можливості для ущільнення об'єктів, просторовий розвиток відбувається у відповідності до стратегії ущільнення.

Підвищена цікавість до певної території та потоки переселенців до таких міст постійно зростають, при цьому не завжди є можливість збільшити їх площі. Саме тому, в даному випадку, найбільш раціонально та доцільно для місцевих виконавчих органів, є реалізація стратегії ущільнення. Ця стратегія передбачає ефективну організацію простору міста за рахунок розміщення максимально можливої кількості об'єктів на чітко визначеній території, із обмеженими можливостями її розширення.

2. Стратегія горизонтальної позиції, є найбільш поширеним варіантом планування просторового розвитку міста. Залежно від інтенсивності просторового розвитку міста, стратегію горизонтальної позиції реалізують міста із консервативним розвитком простору. Визначальні ознаки такої стратегії, виражені положенням щодо розвитку простору міста через збільшення його території, за рахунок приміських зон, а також територій наближених сіл, певною мірою зазначаються в генеральних планах розвитку багатьох міст.

Отже, ефективність горизонтальної стратегії просторового розвитку міста полягає в оптимальному збільшенні площі міста за рахунок розширення його меж. Використання органами місцевого самоврядування даного виду стратегії не завжди означає оптимальне і раціональне використання існуючих міських площ, однак визначає потенціал просторового розвитку міст на перспективу.

3. Стратегія вертикальної позиції. Реалізується містами із сповільненим розвитком міського просторового середовища. У випадку виникнення нагальної потреби зростання площі міста (наприклад зумовлене швидкими темпами росту кількості населення), і з врахуванням відсутності можливостей для провадження горизонтальної стратегії та стратегії ущільнення просторового розвитку, доцільним є використовувати стратегію вертикальної позиції.

В епоху масштабного впровадження новітніх розробок та інноваційних напрацювань з метою просторового розвитку міста, органи місцевих рад та їх виконавчі служби повинні використовувати різні види стратегій. Однією із яких є стратегія вертикальної позиції.

Зміст такої стратегії полягає в організації висотного просторового середовища міста. Ця стратегія реалізується за рахунок знесення існуючих малоповерхівок та будівництва на їх місці висотних житлових приміщень (це ж стосується і офісних приміщень), а також збільшення висотності новобудов та будівництва хмарочосів.

4. Стратегія підземних резервів реалізується у випадку відсутності можливості територіального розширення, ущільнення чи використання вертикальної позиції просторового розвитку міста. Крім того, реалізація стратегії підземних резервів передбачає врахування багатьох умов. Наприклад, формування підземного простору неможливе в містах, збудованих в сейсмічно активних районах, містах розміщених на воді, на горах. Крім того, в підземному просторі є неможливим формування всіх просторових підсистем міста. Згідно санітарно-гігієнічних норм, людина не може перебувати в підземному просторі більше трьох годин. Тому розміщення житлової просторової підсистеми під землею є неможливим, так само як і об'єктів, що належать до ландшафтно-рекреаційної просторової підсистеми. Розташування інших просторових підсистем в підземному просторі міста допускається за дотримання встановлених нормативів та санітарно-гігієнічних вимог.

5. Стратегія комбінування, характерна для міст із динамічним

просторовим розвитком. Відповідно до політики органів міської виконавчої влади, направленої на впровадження стратегії комбінуння, простір міста повинен мати поступовий розвиток і залежати від рівня розвитку певних комбінацийних груп просторових підсистем. Тобто, при реалізації даної стратегії важливе значення має питома вага не однієї просторової підсистеми міста, а кількох взаємопов'язаних. Крім того, стратегія комбінуння передбачає певні варіанти поєднання кількох стратегій просторового розвитку міста.

Загалом стратегія комбінуння характеризується тим, що ефективність просторового розвитку міста досягається за рахунок раціональної організації комбінацийних груп просторових підсистем.

Всі запропоновані нами види стратегій просторового розвитку міста можуть компонуватись, поєднуватись, доповнюватись одна одною. З огляду на довготерміновий період, визначений для реалізації будь-якої стратегії, досить рідко органи місцевого самоврядування формують і використовують тільки один вид стратегії просторового розвитку міста. В таких випадках реалізується стратегія комбінуння.

З метою розробки найбільш доцільної стратегії, ми пропонуємо використовувати механізм формування стратегічного плану просторового розвитку міста рис. 2.

Висновки. Відповідно до представленого механізму, з метою формування ефективної стратегії просторового розвитку, перш за все, треба зібрати всю необхідну первинну інформацію по плануванню та проектуванню міста. Провести аналіз мети, цілей та наявних засобів для реалізації стратегії.

Оцінити реальний стан просторової організації міста (перш за все як системи об'єктів та зв'язків між ними), зокрема всі характерні ознаки по кожній просторовій підсистемі міста. Далі необхідно провести техніко-економічну оцінку обраної стратегії, проаналізувати економічні та соціальні вигоди від її реалізації.

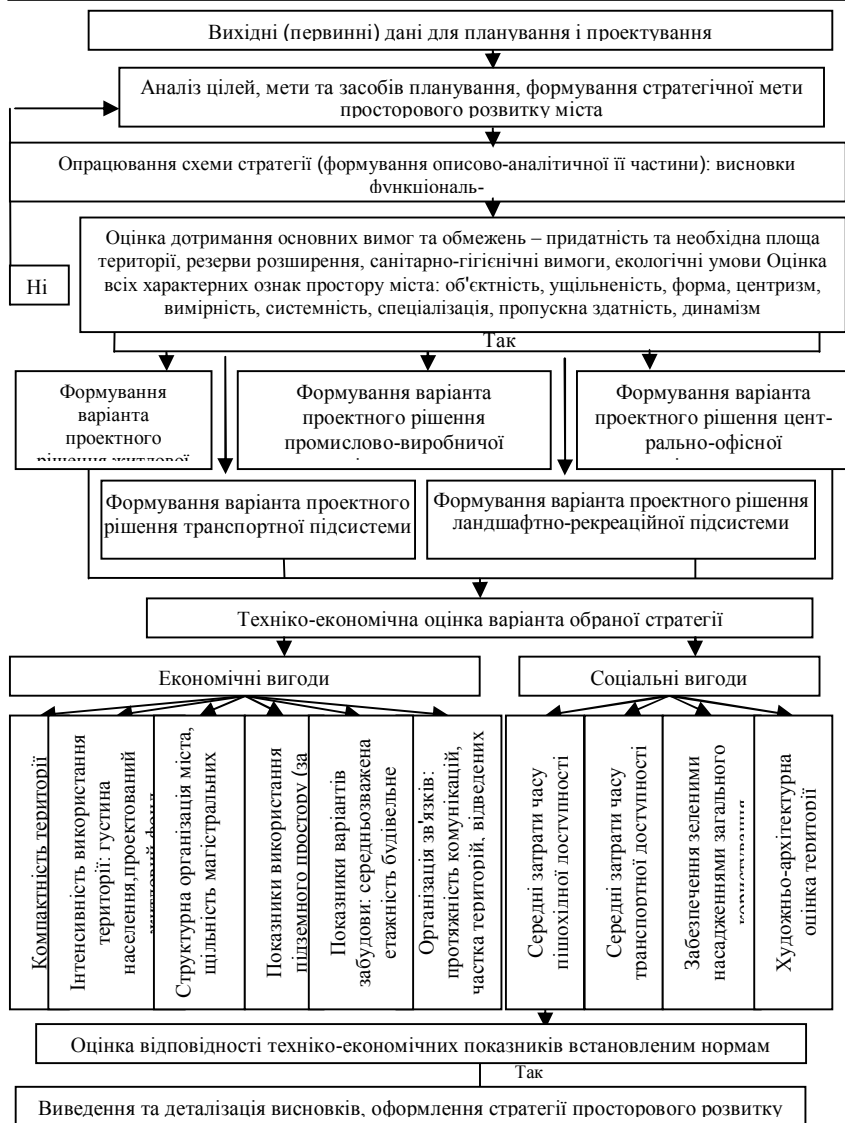

Рис. 2. Механізм формування стратегічного плану просторового розвитку міста

Крім того, важливе значення має оцінка відповідності техніко-економічних показників встановленим нормам та нормативам (для просторової організації міст найважливішими з них є ДБН 360-92** „Планування та забудова міських та сільських поселень”, ДБН В.2.3-5-2001 „Вулиці та дороги населених пунктів”, а також ДБН В.2.3-7 – 2003 „Споруди транспорту. Метрополітени”) [5]. Після проведення детального аналізу наявної інформаційної бази та оцінки варіанта стратегії просторового розвитку, формуються висновки та оформлюється довготерміновий план просторового розвитку досліджуваного міста.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що стратегія просторового розвитку міста повинна стати обов'язковим документом, який буде використовуватися для розвитку міських систем. Вона обирається індивідуально для кожної досліджуваної агломерації, і її вибір залежить від результатів аналізу сучасного простору та наявних просторових резервів досліджуваного міста. Використання найбільш ефективного виду стратегії забезпечить підвищені темпи розвитку його просторової організації.

1. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / Інститут регіональних досліджень НАН України. – К.: Видавничий дім А. С. С., 2004. – 400 с.

2. Губина М. В. Основы градостроительного менеджмента и мониторинга: Учебное пособие. – К.: ВИРА – Р, 2002. – 248 с.

3. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.

4. Пєпа Т. В. Фінансова складова комплексного розвитку продуктивних сил регіонів України // Фінанси України – 2007. – №10 – с. 27–50.

5. Федан Р., Малісєвіч Е. Цілі і функції просторового планування в умовах адміністративно-територіального устрою Польщі // Регіональна економіка – 2007. – №4 – с. 187–192.